

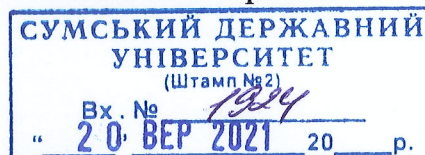
**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**на дисертаційну роботу Новікова Владислава Володимировича
на тему: «Конвергенція освітніх та економічних трансформацій:
безпекові виклики для національної економіки в умовах цифровізації»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством
у спеціалізовану вчену раду Д 55.051.06
Сумського державного університету**

1. Актуальність теми дослідження.

Глобалізаційний характер розвитку національної економіки актуалізує посилення міжгалузевих зв'язків, що призводить до значних структурних трансформацій. Формування постіндустріальної економіки пов'язано з розвитком інформаційних технологій, що спровокувало як значні економічні трансформації – активний розвиток сфери послуг, в тому числі високотехнологічних, обумовлює скорочення ролі реального сектору економіки, появу нових видів бізнесу та модифікацію вже існуючих з використанням досягнень нової технологічної революції. Зростаюча роль цифрової економіки формує нові вимоги до ринку праці, зокрема, появи нових професій, зростання ролі цифрових навичок фахівців та «soft skills». Суттєві трансформації відбуваються і в освітньому середовищі – розвиток цифрових технологій підвищує доступність дистанційної та паралельної освіти, віртуальної академічної мобільності, змішаного навчання тощо.

Важливо, що наслідки цифровізації призвели до змін у стратегії забезпечення безпеки національної економіки. Так, поруч з появою таких нових векторів як безпека даних та інформаційна безпека, слід відзначити зростання значимості цифрових технологій і у забезпеченні традиційних складових національної безпеки, зокрема, економічної, соціальної та інформаційної. Це вимагає трансформації існуючих підходів до подолання безпекових викликів національної економіки в контексті зростання

комплексності стратегічного бачення, врахування трансмісійних зв'язків, що виникають між елементами забезпечення безпеки національної економіки. У даному контексті зазначимо, що економічні та освітні трансформації є комплементарними та взаємообумовлюючими, тобто стратегія їх подальшого розвитку також вимагає застосування комплексних управлінських інструментів. Все це обумовило вибір теми дисертаційної роботи Новікова В. В., її мету та зміст.

Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень Сумського державного університету. Так, зокрема, до звіту за темою «Конвергенція економічних та освітніх трансформацій у цифровому суспільстві: моделювання впливу на регіональну та національну безпеку» (номер д/р 0121U109553) ввійшли пропозиції щодо визначення рівнів економічних, освітніх та цифрових трансформацій, економічної, соціальної й інформаційної безпеки, каналів і часових горизонтів впливу економічних і освітніх трансформацій, цифровізації освіти й суспільства на економічну, соціальну та інформаційну безпеку, конвергентних взаємозв'язків у ланцюзі «економіка – освіта – національна безпека – цифровізація»; з теми «Реформування системи освіти впродовж життя в Україні для запобігання трудовій еміграції: коопетиційна модель інституційного партнерства» (номер д/р 0120U102001) – щодо визначення рівня цифровізації освіти та суспільства; з теми «Умови адаптації та чинники розвитку бізнесу в глобальному середовищі» (номер д/р 0117U003353) – щодо оцінювання структурних трансформацій в економіці України.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, викладені в дисертації, характеризуються значною теоретичною і практичною цінністю та новизною, є достатньою мірою аргументованими та обґрунтованими, що підтверджується структурою та змістовним наповненням дисертації, обсягом опрацьованих наукових

публікацій, аналітичних звітів, законодавчих та нормативно-правових актів, а також статистичної інформації.

Висока наукова цінність результатів, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується їх публікацією у виданнях, що індексуються міжнародними наукометричними базами, а також їх оприлюдненням на міжнародних науково-практичних конференціях з різноманітною географією.

Висновки відображають основні наукові результати дисертаційної роботи, чітко та стисло характеризують її зміст, а також обґрунтовують перспективи подальших досліджень.

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам МОН України. Результати дисертації відображено у 10 одноосібних наукових працях загальним обсягом 2,15 друк. арк., зокрема, 5 статтях у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 5 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій. Список основних праць наведено в авторефераті та в дисертації.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз основних наукових гіпотез та результатів дисертації дає підстави стверджувати, що робота містить ряд важливих теоретичних і науково-методичних положень, які суттєво розвивають економічну науку про об'єктивні закони оцінювання і забезпечення безпеки національної економіки під впливом конвергенції економічних та освітніх трансформацій в умовах цифровізації економіки.

Наукові результати в узагальненому вигляді спрямовані на розвиток наявних та обґрунтування нових науково-методичних підходів та

практичного інструментарію дослідження конвергенції освітніх та економічних трансформацій у національній економіці під впливом цифровізації, обґрунтування безпекових викликів, які вони провокують.

Наукові результати дисертаційної роботи, які містять елементи наукової новизни, на наш погляд, доцільно згрупувати в три блоки.

Перший блок наукових результатів роботи містить здобутки дисертанта, що суттєво розширюють теоретико-методичні засади вимірювання освітніх, економічних та цифрових трансформацій та складових безпеки національної економіки, обумовлених впливом цих трансформацій.

Так, зокрема, у роботі вдосконалено методичні засади оцінювання освітніх, економічних та цифрових трансформацій, який передбачає: 1) формування переліку часткових індикаторів цих трансформацій за результатами бібліометричного, компаративного та бенчмаркінг-аналізу; 2) перевірку релевантності відібраних індикаторів методами експертних оцінок та за допомогою тесту альфа Кронбаха; 3) визначення ланцюгових темпів приросту відібраних індикаторів та їх агрегування методом середнього геометричного. Це дозволило оцінити інтенсивність освітніх, економічних та цифрових трансформацій, що відбуваються в країнах Європи, визначити хронологічні закономірності їх розвитку (стор. 24–44).

Поглиблено також методичний базис визначення рівнів економічної, соціальної та інформаційної безпеки національної економіки шляхом обґрунтування переліку індикаторів, що опосередковують загрози та виклики безпеці національної економіки; їх ранжування з урахуванням факторних навантажень, що формує кожен з індикаторів та визначення інтегральних індикаторів методом адитивно-мультиплікативної згортки. Отримані результати склали підґрунтя для вимірювання економічної, соціальної та інформаційної безпеки національної економіки, їх порівняння у розрізі європейських країн та визначення закономірностей їх розвитку в часі (стор. 79–107).

Другий блок наукових результатів роботи містить здобутки дисертанта щодо обґрунтування ролі освітніх, економічних та цифрових трансформацій у подоланні безпекових викликів на національному та регіональному рівнях

У роботі поглиблено методичні засади обґрунтування впливу освітніх, економічних та цифрових трансформацій на забезпечення резильєнтності місцевих громад, яку запропоновано трактувати з точки зору фінансової самодостатності місцевих бюджетів. У роботі побудовано комплекс однофакторних панельних регресійних залежностей, що дозволили не лише ідентифікувати наявність впливу трансформацій на резильєнтність місцевих громад, формалізувати його силу та напрямок, а й обґрунтувати ключові драйвери та інгібітори забезпечення резильєнтності місцевих громад (стор. 45–62).

Автором запропоновано науково-методичний підхід до верифікації каналів впливу економічних та освітніх трансформацій на економічну, соціальну та інформаційну складові безпеки національної економіки, в основу якого покладено інструментарій структурного моделювання. Отримані результати засвідчили, що економічні та освітні трансформації є ефективними каналами забезпечення соціальної та інформаційної безпеки, однак, їх наявність не є достатнім релевантним фактором забезпечення економічної безпеки національної економіки (стор. 108–130).

За допомогою каузального моделювання та кластерного аналізу в роботі ідентифіковано середні часові горизонти, при яких формуються трансмісійні ефекти між економічними і освітніми трансформаціями та економічною, соціальною та інформаційною безпекою. В результаті моделювання було диференційовано національні патерни забезпечення економічної, соціальної та інформаційної безпеки в умовах економічних та освітніх трансформацій, що формує наукове підґрунтя для коригування національних стратегій подолання безпекових викликів у трансформаційному середовищі (стор. 131–147).

Третій блок наукових результатів роботи містить здобутки дисертанта щодо дослідження взаємозв'язків, що виникають в ланцюзі «економіка – освіта – національна безпека – цифровізація».

Так, автором поглиблено методичні засади обґрунтування конвергентних взаємозв'язків, що виникають в ланцюзі «економіка – освіта – національна безпека – цифровізація» шляхом оцінювання рівнів β - та σ -конвергенції інтегральних характеристик економічного розвитку, галузі освіти, національної безпеки та цифровізації, а також інтегральних індикаторів, що характеризують їх попарні, потрійні та комплексні зв'язки. Виявлені закономірності склали підґрунтя для визначення специфіки формування національної політики подолання безпекових викликів, обумовлених економічними, освітніми та цифровими трансформаціями (стор. 165–185).

У роботі також удосконалено методичний інструментарій обґрунтування цифрових детермінант економічної, соціальної та інформаційної безпеки, що реалізовано на основі дистрибутивно-лагового та панельного регресійного моделювання впливу параметрів цифровізації суспільства та освіти на інтегральні рівні економічної, соціальної та інформаційної безпеки. Це дозволило ідентифікувати короткострокові та довгострокові перспективи забезпечення безпеки національної економіки в умовах цифровізації (стор. 186–205).

5. Практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані: органами законодавчої та виконавчої влади – під час розроблення та імплементації стратегій і програм цифровізації освіти та економіки; органами місцевого самоврядування – під час розроблення напрямків підвищення резильєнтності місцевих громад; громадськими організаціями – під час моніторингу прогресу реалізації стратегій

цифровізації освіти, економіки, подолання безпекових викликів у національній економіці.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо верифікації ключових каналів впливу конвергенції економічних і освітніх трансформацій на економічну, соціальну та інформаційну безпеку впроваджено в діяльність Департаменту бюджету і фінансів Харківської міської ради (довідка № 60-2/10 від 05.03.2021 р.); щодо оцінювання освітніх трансформацій – у діяльність ГО «Центр освіти впродовж усього життя» (довідка № 1 від 14.03.2021 р.); щодо визначення впливу економічних, освітніх та цифрових трансформацій на резильєнтність місцевих громад – у діяльність ГО «Фонд регіональних досліджень» (довідка № 6 від 12.04.2021 р.)

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін: «Сучасні тренди економічного розвитку», «Підприємництво та цифрові бізнес-комунікації» та «Економічна політика та державне регулювання» (акт від 15.04.2021 р.).

6. Дискусійні положення та недоліки дисертаційного дослідження.

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі.

6.1. Визнаючи вагомий внесок дисертанта у розвиток науково-методичних засад дослідження конвергенції освітніх та економічних трансформацій у національній економіці під впливом цифровізації, вважаємо, що дисертаційна робота набула б більшої теоретичної цінності, якби був сформований авторський концепт щодо природи та сутності деяких ключових категорій, що стосуються її предметної сфери, зокрема, «цифрова економіка», «діджиталізація», «економіка, заснована на знаннях», «освіта 4.0».

6.2. У контексті обґрунтування первинного вибору показників оцінювання економічних, освітніх та цифрових трансформацій у національній економіці (стор. 24–44) дисертантом здійснено аналіз та узагальнення напрацювань науковців у контексті ідентифікації змістовних аспектів різних видів трансформацій. Позитивно оцінюючи напрацювання автора, вважаємо, що робота набула б більшої теоретичної цінності за умови додаткової формалізації еволюційних змін до розуміння змісту цих понять.

6.3. Заслуговує на увагу вдосконалений автором методичний підхід до комплексного формування інтегральних показників економічних, освітніх та цифрових трансформацій у національній економіці (стор. 24–44). Отримані виміри трансформацій свідчать про наступну тенденцію: пікові значення інтегральних показників в середньому припадають на першу половину періоду 2000–2020 рр., тоді як в Україні масштабна реформа освітньої сфери розпочалася у 2017 році. Таким чином, обґрунтування потребує те, чому така тенденція не знайшла свого відображення при наведенні тренду інтегрального показника освітніх трансформацій.

6.4. У роботі удосконалено методичне підґрунтя щодо визначення впливу економічних, освітніх та цифрових трансформацій на резильєнтність місцевих громад для вибірки з 11 країн Європи (стор. 45–62). Це дозволило виявити драйвери та інгібітори серед аналізованих трьох груп трансформацій, що додаткового проранжовані за рівнем релевантності. Отримані результати становлять значний науковий інтерес, проте, на нашу думку, додаткового пояснення потребує наступне: у контексті дослідження впливу освітніх трансформацій автором виявлено, що державні видатки на середню освіту є драйвером з середнім рівнем релевантності, а аналогічні видатки держави на дошкільну, початкову та вищу освіту – інгібіторами з середніми та низькими рівнями релевантності. Окрім того, внутрішня освітня мобільність є одним із найбільш релевантних драйверів освітніх трансформацій, а зовнішня освітня мобільність є одним із основних інгібіторів.

6.5. На стор. 63–76 дисертації представлено загальну характеристику моделі синхронізації та конгруентності економічних, освітніх та цифрових трансформацій зі складовими національної безпеки (економічною, соціальною та інформаційною). Позитивно оцінюючи виявлені дисертантом закономірності та сформульовані узагальнення, вважаємо, що доцільно було здійснити попередній аналіз чутливості до зміни узагальненого показника економічних, освітніх та цифрових трансформацій ширшого набору складових національної безпеки, взаємозв'язок з найбільш чутливими з яких вже досліджувати на наступних етапах виконання дисертаційної роботи. Натомість вибір саме економічної, соціальної та інформаційної складових національної безпеки як таких, що по замовчуванню корелюють з відповідними трансформаціями видається певною мірою дискусійним.

6.6. Високо оцінюючи комплексний характер роботи в частині відбору параметрів кількісного оцінювання рівнів економічної, соціальної та інформаційної складових національної безпеки, а також економічних, освітніх та цифрових трансформацій, вважаємо, що їх квантифікація повинна здійснюватися без дублювання показників, адже врахування одного і того ж індикатора у розрізі оцінювання як безпекових викликів, так і трансформацій може негативно вплинути на точність результатів моделювання, провокуючи проблему мультиколінеарності чи автокореляції.

6.7. Схвально оцінюючи наукові здобутки автора щодо визначення впливу цифровізації суспільства й освіти на економічну, соціальну та інформаційну безпеку країни (стор. 186–205), потребує додаткового пояснення використаних автором інструментарій відбору включених до моделі факторних змінних – індикаторів цифровізації суспільства та освіти, а також відсутність використання методів екстраполяції рядів даних для уніфікації часових горизонтів спостережень за цими факторами.

Висловлені зауваження в цілому не стосуються обґрунтованості та сутності винесених на захист положень наукової новизни, не знижують науково-практичний рівень пропозицій дисертанта та не впливають на її позитивну оцінку.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам МОН України.

Дисертація Новікова Владислава Володимировича «Конвергенція освітніх та економічних трансформацій: безпекові виклики для національної економіки в умовах цифровізації» являє собою закінчену наукову працю, спрямовану на вирішення актуальної науково-прикладної задачі розвитку наявних та обґрунтуванні нових науково-методичних підходів дослідження конвергенції освітніх та економічних трансформацій у національній економіці під впливом цифровізації, обґрунтування безпекових викликів, які вони провокують.

Тематика дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного та регіонального значення. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Робота відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема – пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами), а її автор – Новіков Владислав Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційна опонентка:

професорка кафедри корпоративних фінансів і контролінгу

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»

Міністерства освіти і науки України,

докторка економічних наук, професорка

С. А. Поліщук

